

לעילוי נשמה
הרב חפץ בן אסתר זצ"ל

פרשת בהר - בחקתי
פרקי אבות פרק ה'

חידושי תורה ושאלות על **פרשת השבוע** וענינה דיומא מ - א' ועד ת' מהחומש מפרשים מדרשים וכד' התשובות מסודרות לפי סדר **א-ב**

בפרשת בהר 57 פסוקים = דגן . בפרשת בחקתי 78 פסוקים = לחם , ואם לא .
ואכלתם לחמכם לשבע (כו ה) **ואם לא תשמעו לי (כו יד)**

בפרשת בהר 24 מצוות, מתוכן 7 מצוות עשה ו-17 מצוות לא תעשה .

בפרשת בחקתי 12 מצוות, מתוכן 7 מצוות עשה ו-5 מצוות לא תעשה . (ספר החינוך)

דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם כי תבאו אל הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לי-הנה.

שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר פרמך ואספת את תבואתה. (ויקרא כה ב-ג)

שש שנים תזרע ס"ת שמע , בפסוק שמע ישראל ששה תיבות , לומר לך כל הזרע ששה ימים וינח ביום השביעי מעיד ביחודו של הקב"ה שהוא יחיד וברא כל העולם בששה ימים וינח ביום השביעי , וכל הזרע בשמיטה כאילו כופר ביחודו של עולם .

שבת לי-הנה . שש שנים תזרע - כלומר אם תשמור שמיטה כראוי מבשרך המקום שתזרע שדך שש שנים , כלומר שלא תצטרך למכרה , ואם לאו תתמסכן וסופך למכרה מחמת עוני , כמו שאחז"ל (סוכה מ) אדם נושא ונותן בפירות שביעית לבסוף מוכר את שדהו , לא חזר בו לבסוף מוכר את ביתו , לא חזר בו לבסוף מוכר את עצמו . (רבינו אפרים)

שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזמר פרמך ואספת את תבואתה. (כה ג)

ישנו מדרש פליאה: **'שש שנים'** - אלו שש שיני"ם. מה הכוונה?

לפי שיטת האר"י זצ"ל מניחים 3 זוגות תפילין . והם רמוזות בפסוק **שָׁמַר תָּם וְרָאָה יִשְׂרָאֵל כִּי אַחֲרִית לְאִישׁ שָׁלוֹם** . (תהילים לו, לו) **שָׁמַר תָּם** - אלו תפילין של רבנו תם. **וְרָאָה יִשְׂרָאֵל** - אלו תפילין של רש"י, **יִשְׂרָאֵל** אותיות של רש"י. **כִּי אַחֲרִית לְאִישׁ שָׁלוֹם** - אלו תפילין של הרב שר שלום גאון, מחבר הספר שימושא רבא . בכל תפילין יש שתי שיני"ם נמצא שבשלושת סוגי התפילין - רש"י, רבנו תם ושימושא רבא. יש שש שיני"ם וזהו שנאמר: **'שש שנים'** - שש שיני"ם. (בכל תפילין יש את האות ש' מימין ומשמאל סה"כ שש שינים)

ונתתי גשמיכם בעתם ונתנה הארץ יבולה ועץ השדה יתן פריו. (כו ד) למה לא כתוב ונתתי גשם בעיתו .

הדבר יובן ע"פ הסיפור הבא - אלכסנדרוס מוקדון הלך למלכות קציה שמעבר להרי החושך. יצאו לכבודו ונתנו לו לחם של זהב בקערת זהב. אמר להם:

לממונכם אני צריך? ענו לו: ולא היה לך מה לאכול בארצך שבאת אלינו? אז למה באת? אמר להם: לא נצרכת לדעת אלא כיצד אתם דנים. בשעה שישב עמם, בא אדם אחד כשהוא קובל (מתלונן) על חברו. אמר המתלונן: איש זה מכר לי חורבה אחת ומצאתי בה אוצר. חורבה קניתי, אוצר לא קניתי. וזה שמכר אמר: שדה וכל מה שבה מכרתי. אמר [המלך קציה] לאחד מהם: יש לך בן זכר? אמר לו: כן. אמר לאחר: יש לך בת? אמר לו: כן. אמר [המלך קציה]: לך השא את זאת לזה ויהא הממון לשניהם. ראו [את אלכסנדר כשהוא] יושב צוחק. שאל אותו קציה: מה, לא דנתי היטב? ואילו היה אצלכם, איך הייתם דנים? אמר לו אלכסנדר: הורגים את זה ואת זה, והמלכות נוטלת ממון שניהם. שאל קציה: כל כך אתם אוהבים זהב רב? עשה לו סעודה והביא לפניו בשר מזהב, ותרנגולים מזהב, שאל אלכסנדר: וכי זהב אני אוכל? ענה לו קציה: תיפח רוחי - זהב אין אתם אוכלים, אז למה אתם אהבים כל כך זהב? והמשיך ושאל קציה את אלכסנדר: גשם יורד אצלכם? ענה לו: כן. השמש זורחת אצלכם? ענה לו: כן. יש אצלכם בהמה דקה? ענה לו: כן. אמר לו: תיפח רוחו של אותו אדם. לא בזכותם מטרות [גשמים] יורדים עליכם, ולא בזכותכם השמש זורח עליכם, אלא בזכות הבהמה הדקה, שכתוב: **אֲדָם ובהמה תושיע י-הוה**. (תהילים לו, ז) - אדם בזכות בהמה, תושיע ה'. (בראשית רבה לג א) , לעיתים יורד גשם לבני האדם בזכות הבהמות , גשמיכם פירושו בזכותם ולא בזכות בהמותיכם (רבי שמואל גנצרי)

והנה ערפך לפי זרעו (כו טז) . הערך של האדם נמדד לפי זרעו כמה הוא מוכן להשקיע בזרעו בחינוך לתורה ויראת שמים ומידות טובות .

(רבי עקיבא סופר)

איתא בגמרא - תניא רבי שמעון בן אלעזר אומר עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת ושמשנה תורה קודם ראש השנה מאי טעמא אמר אביי ואיתימא ריש לקיש **כדי שתכלה השנה וקללותיה** . בשלמא בשמשנה תורה איכא כדי שתכלה שנה וקללותיה אלא שבתורת כהנים אטו עצרת ראש השנה היא ? אין , עצרת נמי ראש השנה היא דתנן ובעצרת על פירות האילן. (מגילה לא):

איתא בחז"ל כנגד בית המקדש הראשון והשני . ואיתא נמי דהעונשים בפר' כי תבוא קשים יותר (בב"ב פ"ה :)

בפרשת בחקתי נזכרות מ"ט קללות , ובפרשת כי תבוא מוזכרות צ"ח קללות (פי שתיים) . מספרי הקללות מבוססים על המספר שבע , ז' בריבוע , ו-ב' פעמים ז' בריבוע - ומטרתם להגיע לידי המתקה של כל השביעין חביבין . מספרי הקללות ביחד עולות **קמ"ז** כמנין שנותיו של יעקב אבינו ע"ה העולה ז"פ שם י-הוה. (הרב יצחק גינזבורג שליט"א)

איתא בגמרא - **ארבעה ראשי שנים הם** - באחד בניסן, ראש השנה למלכים ולנגלים . באחד באלול, ראש השנה למעשר בהמה רבי אלעזר ורבי שמעון אומרים, באחד בתשרי, באחד בתשרי, ראש השנה לשנים ולשמיטין וליובלות, לנטיעה ולירקות. באחד בשבט, ראש השנה לאילן, פדברי בית שמאי בית הלל אומרים, בחמשה עשר בו. אנחנו קוראים הקללות לפני ראש השנה ולפני חג השבועות שהם ראשי שנים .

איתא במשנה (ראש השנה א ב) בארבעה פרקים העולם נידון: בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי העולם עוברין לפניו כבני מרון, שנאמר "היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם", ובחג נידונין על המים.

דתניא, אמר רבי יהודה משום רבי עקיבא - מפני מה אמרה תורה הביאו עומר בפסח? מפני שהפסח זמן תבואה הוא, אמר הקדוש ברוך הוא, הביאו לפני עומר בפסח, כדי שתתברך לכם תבואה שבשדות. (ראש השנה טז .)

שאלות

- א. **ביום הכפרים תעבירו שופר בכל ארצכם.** (כה ט) פרש"י - ממשמע שנאמר ביום הכפורים איני יודע שהוא בעשור לחדש א"כ למה נאמר בעשור לחדש אלא לומר לך תקיעת עשור לחדש דוחה שבת בכל ארצכם ואין תקיעת ר"ה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית דין בלבד. לכאורה איתא בגמרא (ראש השנה כט): - פתוב אַחַד אומר: "שִׁבְתוֹן זָכוֹן תְּרוּעָה". וכתוב אַחַד אומר: "יום תְּרוּעָה יְהִי לְכֶם" לֹא קָשִׁיָא: פֶּאֶן בְּיוֹם טוֹב שֶׁחֵל לְהִיֹּת בְּשַׁבָּת, פֶּאֶן בְּיוֹם טוֹב שֶׁחֵל לְהִיֹּת בַּחֹל. אָמַר רַבָּא: אִי מְדַאֲרִינְתָּא הֵיא, בְּמִקְדָּשׁ הֵיכִי תִקְעִינָן? וְעוֹד: הָא לָאוּ מְלָאכָה הֵיא, דְּאֶצְטְרִיךְ קָרָא לְמַעוּטֵי. דְּתַנָּא דְּבִי שְׁמוּאֵל: "כָּל מְלָאכָת עֲבוּדָה לֹא תַעֲשׂוּ", יְצַתָּה תְּקִיעַת שׁוֹפֵר וְרַדְיֵית הַפֶּת, שֶׁהִיא חֻקָּמָה וְאִינָה מְלָאכָה. מדוע לא מביאים את הפסוק אצלנו לומר שתקיעת ר"ה אינה דוחה את השבת.
- ב. אין לו פדיון, ואינו יוצא מקדושתו לחול על המעות אלא נאכל במומו לכהן.
- ג. **ואיש פי לא יהיה לו גאל והשיגה ידו ומצא פדי גאלתו.** (כה כו) איך ייתכן שלאדם מישראל לא יהיה גואל.
- ד. רמז בפרשה למניין השנים שבית המקדש הראשון היה קיים, ולאחר מכן גלו מהארץ.
- ה. **וכי נמוך אחיה ומטה ידו עמך והתזקק בו גר ותושב וחי עמך.** (כה לה) מה הפירוש והתזקק בו ומדוע הקדים דווקא ומטה ידו ודווקא עמך.
- ו. ראייה בפרשה (בחקתי) שהגלות והיסורים מכפרים יותר מהקרבת.
- ז. איזה תקנה תקנו חז"ל כאשר המוכר השתהה ולא גאל את הבית במשך כל השנה, היה הקונה 'מתחבא' מפני המוכר ביום האחרון של השנה, כדי שלא ימצא אותו ויגאל את הבית, ובכך יישאר הבית חלוט בידיו.
- ח. **אל תקח מאתו נשף ותרביית ונראת מאלהיך וחי אחיך עמך.** (כה לו) באיזה מקרה מותר לכתחילה לתת מעות ולקבל תוספת על המעות שנתן ולא הוי ריבית. (מדובר ביהודי הנותן ליהודי ללא היתר עיסקא)
- ט. כמה שנים האבות ראו זה את זה, אברהם יצחק ויעקב. (רמזו בפסוק בפרשת בחקתי)
- י. וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרוך בארץ לכל ישביה יוכל הוא תהיה לכם ושבתם איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו תשבו. (כה י) לכאורה הוי כפילות וקראתם דרוך בארץ היינו חירות, מדוע נאמר שוב ושבתם איש אל אחזתו ואיש אל משפחתו תשבו.
- כ. בפרשתנו לומדים הלכה – שאם התחיל הפועל במלאכה וחזר בו בחצי היום יכול לחזור בו, ואפילו אם קיבל תשלום מראש על העבודה ואין בידו לשלם לבעל הבית יכול לחזור בו וחיוב להחזיר את התשלום (בחלקו היחסי).
- כ. **חידה בפרשה** (בחקתי) - אני בן 3, עולה בהתמדה, אהוב מאוד, יש לי הרבה שמות, כולם נכספים אליי, היפר אקטיבי - פעיל במידה חריגה, פעמים נגלה ופעמים נסתר, אסור להשכיר אותי, ובפרשתנו גורם להרבה צרות.
- ל. רמז בפרשה למה שאמרו חז"ל שמוזהרים אומות העולם שלא להשתעבד בישראל יותר מדאי.
- מ. **אל תקח מאתו נשף ותרביית ונראת מאלהיך וחי אחיך עמך.** (כה לו) מה הטעם שמובא בחז"ל שמי שמלווה כסף בריבית לא יקום בתחיית המתים (בבא מציעא דף ע' ד"ה תשיך)
- נ. **ואיש פי ימפר בית מושב עיר חומה והיתה גאלתו עד תם שנת ממכרו** (כה כט) פרש"י - בית בתוך עיר המוקפת חומה מימות יהושע בן נון. הדין הוא שניתן לפדות אותו תוך שנה מיום המכירה. כעבור שנה אם לא נפדה, הוא נשאר בידו הקונה לצמיתות. באיזה מקרה הבית נמצא בתוך עיר המוקפת חומה מימות יהושע ולא ניתן לפדות אותה גם לא בתוך השנה הראשונה. (רוב תושביה יהודים, כשנוהג היובל)
- נ. **ואם גאל יגאלנה ונסף חמישתו על ערפך.** (כו יג) פרש"י - בבעלים החמיר הכתוב להוסיף חומש, וכן במקדיש בית וכן במקדיש את השדה וכן בפדיון מעשר שני הבעלים מוסיפין חומש ולא שאר כל אדם. מה הטעם כאשר הבעלים פודה הקדש צריך להוסיף חומש, ואילו אם אדם אחר פודה אותה לפי שוויה.
- ס. תלמידו של רבי מאיר היה חריף בתורה, שהיה מטמא את השרץ מן התורה במ"ט פנים טמא ומטהרו במ"ט פנים. (מדוע דווקא מ"ט)
- ע. **אחרי נמפר גאלה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו.** (כה מח) לכאורה המילה אחד מיותרת, היה לו לומר מאחיו יגאלנו.
- פ. **וכי נמוך אחיה ומטה ידו עמך והתזקק בו גר ותושב וחי עמך.** (כה לט) כתוב במשלי (יז יז) **מלנה י-הנה חונן דל וגמלו ישלם לו.** מדוע מי שהוא חונן דל כאילו מלוה להשם יתברך. וכן בפסוק (תהלים קט לא) **פי יעמד לימין אביון להושיע משפטי נפשו.**
- צ. **והתנחלתם אתם לבניכם אחריכם לרשת ארצה לעולם בהם תעבדו** (כה מו) איתא בגמרא (גיטין לה:) כל המשחרר עבדו עובר בעשה, שנאמר **לעולם בהם תעבדו.** לכאורה איך מועיל השחרור במקום שיש איסור עשה, והא אמרינן בתמורה (ד, ב) רבא אמר: כל דבר שאסרתו תורה - לא מועיל בכלל, וזה שעובר על איסור לוקה — משום שעבר על דבר תורה.
- ק. **ואם לא תשמעו לי ולא תעשו את כל המצוות האלה.** (כו יד) מנהג ישראל לקרוא את התוכחות בקול נמוך, ופרשת השקיפה בפרשת בכורים בקול רם. ואיתא בגמרא (סוטה לב:) אדם אומר שבהו בקול נמוך וצערו בקול רם **פְתַמְנָא: "וְטַמְא טַמְא יִקְרָא"** — צְרִיף לְהוֹדִיעַ צְעָרו לְרַבִּים, וְרַבִּים מְבַקְשִׁים עָלָיו רַחֲמִים. וְכָל מִי שְׂאִירַע בּוֹ דְּבַר צְרִיף לְהוֹדִיעַ לְרַבִּים, וְרַבִּים מְבַקְשִׁים עָלָיו רַחֲמִים. **לכאורה** מה שייך במביא בכורים צערו, ומה צער יש שם, ואם משום על צרת לבן ועל צרת מצרים, מה שעבר עבר?
- ר. מה הטעם שקבעו חז"ל שהשיעור של עדר של אדם אחד שבהמות בו רחוקים זה מזה לחייב אותו במעשר בהמה הינו ט"ז מיל, שמצטרפים.
- ש. המוכר את שדהו בשעה שהיובל קיים, מה מספר השנים המינימליים שרק לאחריהן ניתן לגאול את השדה ואפילו בעל כרחו של הקונה.
- ש. **ולא תונו איש את עמיתו ונראת מאלהיך פי אני י-הנה א-להיכם.** (כה יז) מה השיעור של הונאת ממון במטלטלין שאם נקנה המקח בפתות מכך המקח קיים, וביותר מכך המקח בטל, ומדוע.
- ת. וְנִכְרַתִּי אֶת בְּרִיתִי יַעֲקֹב וְאֶף אֶת בְּרִיתִי יִצְחָק וְאֶף אֶת בְּרִיתִי אֶבְרָהָם אֶזְכֹּר וְאֶזְכֹּר אֶזְכֹּר. (כו מב) פרש"י - בחמשה מקומות נכתב מלא ואלהיו חסר בחמשה מקומות יעקב נטל את משמו של אליהו ערבון שיבוא ויבשר גאולת בניו. לכאורה למה נטל יעקב דווקא את האות ו', ומה הערבון בזה?

חזק חזק ונתחזק!

תשובות

- א. אסמכתא בעלמא היא, ולכן צריך את הלימוד של זכרון תרועה. (מושב זקנים)
- ב. בכור בהמה יתום (שמתה אמו בלידה) יש לו קדושת בכור ואיננו קרב על המזבח ונאכל לכהן במומו. (בכורות נז.) (מושב זקנים)
- ג. גר שמת ואין לו יורשים. (ב"ק קט.)
- ד. דָרוֹר בגימטריא ארבע מאות ועשר - וּקְרָאתֶם דָרוֹר בְּאֶרֶץ (כה י) רמז מבניין בית ראשון יהיו דָרוֹר שנים בארץ. (410) וכן בפסוק וישבֶתֶם לְבַטַח בְּאֶרְצְכֶם. (כו ה) בַטַח בא"ת ב"ש שני"ס (410) כחשבון שני"ס עמד הבית וישבו בטח. (בעה"ט)
- ה. הלואה – שאתה יודע שהוא נאמן לשלם לאחר שיראה זרע התבואה (העמק דבר) ואיתא בגמרא (יבמות סג.) המלווה סלע לעני בשעת דחקו עליו הכתוב אומר **אז תקרא וי-הנה יענה תשוע ויאמר הנני**. (ישעיהו נח, ט)
- ו. **והם ירצו את עונם** (כו מג) בגלות נאמר בלשון רבים שמכפרים על כל עוונותיהם, ואילו בקרבן נאמר **ונרצה לו לכפר עליו**. (א ד)
- ז. בלשון יחיד, לפי שהקרבן אינו מכפר אלא עוון אחד. (מושב זקנים)
- ז. 'ורוק' המוכר שרוצה לגאול את המעות ללשכה בבית הדין, ופעולה זו הייתה נחשבת לו כנתינת המעות וגאולת הבית. ומכיון שכך, יש לו רשות לחזור לביתו גם אם הבית נעול - הוא רשאי לפרוץ את הבית ולהיכנס לתוכו, והקונה רשאי ליטול את הכסף מן הלשכה בכל עת שירצה. וזו היא תקנתו של הלל הזקן. **משנה** - בראשונה היה נטמן יום שנים עשר חודש כדי שיהא חלוט לו התקין הלל שיהא חולש מעותיו ללשכה ויהא שובר את הדלת ונכנס אימתי שירצה הלז יבא ויטול את מעותיו. (ערכין לא:)
- ח. חלפן כספים – איתא בתוספתא (בבא מציעא ד:) משכיר אדם מעותיו לשלחני להתנאות בהן ולהתלמד בהן ולהתעטר בהן. והטעם הוא שלא נאמרה ריבית אלא בהלואה, והריבית היא בעד המתנת הפרעון, אבל אם אדם משכיר מעות לשלחני על מנת שלא יוציאן, ואין השוכר מקבל אחריות אלא כשוכר, אין כאן ריבית.
- ט. ט"ו שנים שימש יעקב את אברהם אבינו, בחיי יצחק אביו. (סדר עולם רבה פ"א) ורמז לכך ב-ט"ו **תיבות בפסוק: ונכרתי את בריתי יעקוב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכר והארץ אזכר**. (כו מב) (רבינו אפרים)
- י. יום הכפורים נפטרים העבדים לבתיהם וחזרו השדות לבעליהן, בראש השנה תקעו ב"ד בשופר והיא הפקעת השעבוד בלבד ואוכלים ושותים ושמחים עד יום הכפורים שתוקעים שוב בית דין בשופר. קריאת הדרור של ראש השנה איננה יציאה גמורה לחירות. ורק עתה יוצאים מבית אדוניהם ושבים איש אל משפחתו. (משך חכמה, הגר"ז מבריסק)
- כ. **פי לי בני ישראל עבדים עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים** (כה נה) כתב השו"ע (הלכות שכירות פועלים ס' של"ג ס"ג) 'התחיל הפועל במלאכה וחזר בו בחצי היום חוזר, ואפילו קיבל כבר דמי שכירות ואין בידו לשלם לבעל הבית יכול לחזור בו והמעות חוב עליו שנאמר **פי לי בני ישראל עבדים - עבדי הם** ולא עבדים לעבדים'.
- כ. **כסף - 3** אותיות, עולה בהתמדה כ' = 20, ס' = 60, פ' = 80, אהוב מאוד יש לי הרבה שמות כולם נכספים אליי לכן קוראים לי כסף, היפר אקטבי לכן קוראים לי זווים זו כי ממקום למקום, קורים לי נכסים נגלה לזה ונסתר לזה, אסור להשכיר אותי - ריבית, בפרשתנו גורם צרות: כמו שפרש"י - בתחלה הנהיר על השביעית, ואם חמד ממון ונחשד על השביעית, סופו למפר מטלטליו, לכך סמך לה וכי תקרו ממך - לא חזר בו, סוף מוכר אֶחָזְתוּ, לא חזר בו, סוף מוכר את ביתו, לא חזר בו, סוף לנה בְּרִבִית - פֶּלְאֵל הָאֶחָרוֹנוֹת קָשׁוֹת מִן הָרְאוּשׁוֹת - לא חזר בו, סוף מוכר את עצמו, לא חזר בו, לא דיו לְיִשְׂרָאֵל אֶלָּא אֶפְלוּ לְגוֹי.
- ל. **לא ירדנו בפרך** (כה נג) שלוש שבועות השביע הקב"ה את ישראל ואת אומות העולם: אחת שלא יעלו ישראל בחומה, ואחת שהשביע הקדוש ברוך הוא את ישראל שלא ימרדו באומות העולם, ואחת שהשביע הקדוש ברוך הוא את אומות העולם שלא ישתעבדו בהן בישראל יותר מדאי (כתובות קיא.) (דעת זקנים)
- מ. **מידה כנגד מידה** – העני חשוב כמת, ועל ידי שנותן לו הלואה או מתנת יד הוא מחיה אותו, אבל כשלווקח מאתו נשך ותרבית הוא נושך אותו עד שלבסוף לא נשר מאומה בידו, וגורם למיתתו במקום להחיותו, לפיכך אין ראוי שיעמוד בתחיית המתים. (כתב סופר עה"ת)
- נ. **נבנה הבית ואח"כ הוקף בחומה** – א"נ אם אין בו עשרה בטלנים, עשרה אנשים שבטלים ממלאכתן ומצויים תדיר בבית הכנסת (לומדים).
- נ. **נראה כנהנה מההקדש** לפי שנוהג לו בבהמתו לפי שרגילה אצלו, לפי שהבהמה שלו שווה לו יותר מכל אחד אחר. וכן במקדיש ביתו הראשון. וכן לפי כשאדם פודה הקדש שהוא הקדישו חייב להוסיף כי מעלין בקודש ולא מורידין (ברכות כה.) משא"כ אצל אדם אחר. (גור אריה – המהר"ל)
- ס. **סומכוס בן יוסף** (עירובין יג:) – כיון שהיובל נוהג מ"ט שנה כך התורה נדרשת במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא. (רבינו אפרים)
- ע. עבד עברי הנמכר לעכו"ם אין נגאל לחצאין. א"נ אין שנים מקרוביו יכולים לגאולו לפי שנמצא שכל אחד גואל לחצאין. לכך כתוב **אָחָד מֵאֲחֵיו יִגְאֲלוֹ** ולא שנים. (טעמא דקרא)
- פ. פועל בזה שלא יתרעם העני על הקב"ה, משום שהעני מתרעם על הקב"ה, וכוונת השי"ת שעשה לזה עני שלא יבעט ברוב הטובה, וזהו **פי יעמד לימיני אביו** בזה שנותן לעני עושה את פעולת ה' ולכן נותן לו שכרו, וכן להיפך מי שאינו נותן לעני ועי"ז מתרעם העני על הקב"ה עונשו גדול וזה **להושיע משפטי נפשו**. (משיב דברים)
- צ. **צורך מצוה מותר**. (גיטין לה:) א"נ לשחרר סתם אסור, להכניסו תחת כנפי השכינה מותר. (פני יהושע שם) וביאר הר"ן, דהאי עשה דלעלם **פָּהֶם תַעֲבֹדוּ** בהם תעבודו - לאו עשה גמור הוא. והוא לצורך מצוה לרבים וגם קידוש השם.
- ק. קני קניזי וקדמוני הם ג' עממים שלא זכינו לכבוש בארץ רק שבעה עממים, (בראשית רבה מד כז) ומודיע בזה צערו כדי שנתפלל על שלושה אלו והוא מה שמסיים ויבאנו אל המקום הזה ויִתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת (דברים כו ט.) (מהרש"א שם – אמרות ה')
- ר. רועה אחד יכול לשומרם בתוך ט"ז מיל, מצטרפים להתעשר ביחד שנחשבים עדר אחד. (בכורות נ"ד:) והוא רמז במילה **מעשר** ר"ת ר'ועה שיש ע'שרה מיל. (רבינו אפרים)
- ש. שנתיים מיום ליום. משנה - המוכר את שדהו בשעת היובל כשהיובל נוהג, אינו מותר לגאול את השדה מן הקונה בתוך פחות משתי שנים מזמן שמכרה, שנאמר: **בְּמִסְפַּר שָׁנֵי תְבוּאָתָא יִמְכַר לָךְ**. (ויקרא כה, טו), ומיעוט שנים הוא שתיים. (ערכין כט:)
- ש. שותת (שישית) והוא רמז בס"ת ולא תונו איש את עמיתו וְקָרָאתָ ס"ת שותת. (פענה רזא) משום שמדובר בטווח הטעות הסביר ולכן אנשים שמבצעים עסקאות למעשה מוכנים מראש למחול בשיעור זה (הרא"ש) וכתב הרמב"ם (הל' מכירה יב יג) לא חייב להחזיר כלום משום שדרך הכל למחול בו. י"א ששיעור זה הינו הלכה למשה מסיני, וי"א לפי שהמטבעות בזמנם היו מתחלקים ל-6 וכך, פחות משישית המטבע הייתה נמחלת מכיוון שלא היה בנמצא מטבע מיוחד להחזרת העודף.
- ת. תשובה ומעשים טובים תביא את הגאולה, כדאיתא בגמרא (סנהדרין צו.) אמר רב כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים. אַז יִפְנֶע לְכֶכֶם הָעֶרֶל וְאֵז יִרְצוּ אֶת עוֹנֵם. (כו מא) אַז יִפְנֶע לְכֶכֶם הָעֶרֶל וְאֵז יִפְנֶע לְכֶכֶם הָעֶרֶל ר"ת אליה (חסר), אך אם תאבה שיהיה אליהו מלא ו' צריך להמשיך הפסוק וְאֵז יִרְצוּ אֶת עוֹנֵם. אַז יִפְנֶע לְכֶכֶם הָעֶרֶל וְאֵז יִפְנֶע לְכֶכֶם הָעֶרֶל ר"ת אליהו (מלא). אם לא יחזרו בתשובה יביא עליהן יסורים וגלות. לכן לקח את ה' כדי שבכל אופן תבוא הגאולה גם אם עדיין לא נרצה העוון שבעבורו גלינו מארצנו. (חידושי רבי יוסף נחמיה עה"ת)

מקורות / חידודון

ה. **המלוה סלע לפני בשעת דחקו.** מקשה ר"ת דבפ"ק דחגיגה (דף ה. ושם) אמר ומצאוהו צרות רבות ורעות זה הממציא מעות לפני בשעת דחקו ואומר ר"ת דהתם מיירי ששואל ממנו המושל מס וזקוק למכור ביתו או שדהו על כך וזה ממציא לו מעות ואם לא היה מוצא למכור היו מקילין מעליו והיינו צרות רבות שצריך למכור בזול ומפסיד הכל ומסיק עלה דהיינו דאמרי אינשי וזהו לעללא לא שכיח כלל לקנות תבואה אין ממציאין לו מעות לתליתא שכיח כשדוחקין אותו למכור כמו תלויהו וזבין (ב"ב דף מז: ורש"י פירש שם בענין אחר. (תוספות – יבמות סג.)

ז. **שְׁיֵהָא חוֹלֵשׁ אֶת מְעוֹתָיו בְּלִשְׁפָּה.** נראה לי בס"ד הא דנקיט לשון זה דחולש ולא אמר מניח או מטיל, היינו **חולש** בהפוך אתון **לוחש** דאף על פי שאין חבירו עומד לפניו בלשכה כדי שיאמר לו טול מעות אלו לפדיון הנה הטלה זו שמטיל המעות בלשכה חשיב כאלו לוחש באזנו של חבירו ואומר לו טול וצא טול וצא (משנה יומא ו, ד). (בן יהודה שם)

ג. בעבור שממכר ביתו של אדם קשה בעיניו מאד ויבוש ממנו בעת שימכרנו, רצתה התורה שיגאלנו בתוך השנה הראשונה. ובעבור כי האדם לשדה נעבד וממנו יצא לחם למחיתו, רצה שיצא השדה ביובל. אבל הבית לאחר היאוש ששינה דירתו ועמד שנה בבית אחר לא יזיק לו, כי לא תמעט מחיתו אם יחלט. ובתי החצרים עשויים לשמירת השדות ולהיותם מושב לעובדי האדמה, ועל כן דינם כשדה הארץ. (רמב"ן)

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻעַ בֶּן לֵוִי: כִּרְפָה שְׂיָשֵׁב וּלְבִסּוֹף הַיּוֹקֵף — נִדּוֹן כְּכֶפֶר. מַאי טַעְמָא? דְּכִתְבִּיב: 'וְאִישׁ כִּי יִמְכּוֹר בֵּית מוֹשֵׁב עִיר חוֹמָה', שְׂהוּקֵף וּלְבִסּוֹף יֵשֵׁב, וְלֹא שְׂיָשֵׁב וּלְבִסּוֹף הַיּוֹקֵף. פרש"י - שנתיישב תחלה בבתיים ולבסוף הוקף חומה נידון ככפר לענין בתי ערי חומה.

וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻעַ בֶּן לֵוִי: כִּרְפָה שְׂאֵין בּוֹ עֶשְׂרֵה בְטָלְנִין — נִדּוֹן כְּכֶפֶר. פרש"י - שבטלין ממלאכתן שיהיו מצויין תמיד בבית הכנסת שחרית וערבית כדאמרין במסכת ברכות (דף ו:). כיון שבא הקב"ה בבית הכנסת ולא מצא שם עשרה וכו'. (מגילה ג:)

ג. **מדוע דוקא חומש** – כי לא נקרא תוספות רק חומש, והוא דבר מבורר בחכמה, כי אין על הב' תוספת על א', ואין ג' תוספת על ב', ואין ד' תוספת על ג', ודבר זה מפני כי השטח הוא שנקרא שלם, מפני שיש לו ד' צוות, ולפיכך לא נקרא חלק ד' תוספות, אך חלק חמישי נקרא תוספות מפני שהשלם הוא הד', והחמישי נקרא תוספות, לכך כאשר צריך להוסיף – צריך להוסיף חלק חמישי, ואיתא בגמרא (כתובות ג.) המבזבז אל יבזבז יותר מחומש. וביאר בנתיב הנדיבות (פ"א ב רמב) החמישי הוא כנגד האמצעי שאין לו רוחק גשמי, לכך הוא מיוחד שהוא קודש לשמים. לפיכך המוותר אל יותר יותר מחומש. וזה נרמז בה', כי כל האותיות הם גוף אחד חוץ מה' שיש בה שני חלקים, האחד הוא ד' והשני הוא נקודה בתוך הד' עד שנעשה ה'. (גור אריה – המהר"ל) וכתב המושב זקנים - **וְאֵם מִכֵּן חֻדְשׁ וְעַד בְּן חֹמֵשׁ שְׁנַיִם** (כו ו) ה' שקלים בן ה' ועד בן כ' כ' שקלים, נמצא מבן חודש ועד בן נ' כ"ה שקלים וזהו חומש יותר, וכן מבן כ' ועד בן ס' נ' שקלים זהו כמו כן חומש יותר, ומבן ס' ולמעלה ט"ו שקלים ולא פירש עד כמה, ופירש הרי"ח מה עד ס' חומש יותר, אף כאן חומש יותר, היינו ט"ו שקלים ל"ב שנה ואז הוא בן ע"ב.

צ. **אמר רב יהודה אמר שמואל: כל המשחרר עבדו עובר במצות עשה, שנאמר: לעולם בהם תעבדו ויקרא כה. מן, וזו מצות עשה שצריך לעבוד בעבדים כל ימי חייהם, ולכן אסור לשחררם. מיתבי מקשים על כך ממה ששינוי: מעשה בר' אליעזר שנכנס בבית הכנסת להתפלל ולא מצא עשרה אנשים שיש בהם כדי מנין לתפילה בציבור, ושחרר את עבדו והשלימו לעשרה, משמע שמותר לשחרר עבד! ומשיבים: לצורך מצוה שאני שונה הדבר, שמשום מצוה של תפילה בעשרה מותר לעשות דבר זה. על כך מקשים ממה שתנו רבנן שנו חכמים: לעולם בהם תעבדו - הרי זו רשות, אלו דברי ר' ישמעאל, ר' עקיבא אומר: חובה היא. ודילמא ושמואל ר' אליעזר סבר לה סבור כמאן דאמר כמי שאומר רשות, וממילא אין להוכיח מכאן - לשיטת הסבורים שאסור לשחרר עבד - שמותר לשחרר משום מצוה! ומשיבים: לא סלקא דעתך יעלה על דעתך לומר שכך סובר ר' אליעזר, דתניא בהדיא שכן שנויה ברייתא במפורש בענין זה, שר' אליעזר אומר: לעולם בהם תעבדו - חובה הוא. (גיטין לה:)**

מצוה שאני. בברכות מקשה מצוה הבאה בעבירה היא ומשני מצוה דרבים שאני והכא לא פריך כן וכבר כתבתי בזה לעיל. ועוד י"ל דעיקור הקושי מצוה הבאה בעבירה משום בעידא דעבר ללא לא מקיים מ"ע דקידוש שם שמים ברבים עדיין שהרי כבר שחררו מקודם ומשני מצוה דרבים שאני פ"י דמצוה דרבים לא בעי בעידא כמ"ש מג"א ס' תמ"ו ע"ש. והנה לכאורה י"ל דמשכחת ל"י שנכנס לבה"כ לקרות פ' זכור בצבור כמ"ש הרא"ש בברכות שם וקראו ר"א להעבד והקרהו לפניו בס"ת דקיי"ל בטוש"ע יו"ד ס' רס"ו סעיף ע' דאם הקרהו רבו ג' פסוקים בס"ת בצבור יצא לחירות נמצא ה"ל שפיר בעידא דקא עבר ללאו מקיים עשה ולק"מ מצוה הבאה בעבירה היא כיון דהוה בעידא. אך היינו בשמעתין לשמואל יצא לחירות ולא צריך גט שחרור כיון שאין לרבו רשות עליו ממילא ה"ל ישראל גמור ויצורף לעשרה אבל התם בברכות להילכתא קיימינן נהי יצא לחירות מ"מ עדיין איננו ישראל עד שיקבל שחררות ונמצא א"א לצרפו לעשרה אלא אם קיבל גט שחרורו מקודם ולא הוה בעידא דמיעקר ללאו ע"כ הוצרך לומר מצוה דרבים שאני. ויש לפקפק ע"ז ממ"ש תוס' לקמן מ' ע"א ד"ה כשרבו וכו' ע"ש ואינו מוכרח. א"נ י"ל בשים לב לרמב"ן דהוה לא תחנם אפי' נימא דאפי' בעשיית מצוה שייך לא תחנם וכמו שהוכחתי ממס' ע"ז ס"ד ע"א מ"מ הא הוה פסיק רישא דלא ניחא לי' וכי כוונתו לחוננו חנם אלא למצוה הוא מתכוין ומאי דמ"מ נהנה בחנם והוה פסיק רישא מ"מ לא ניחא לי' וה"ל א"א ולא קמכוון דשרי ולק"מ קושי' ש"ס מצוה הבאה בעבירה היא מיהו היינו בשמעתין דקאי לשמואל דס"ל הלכה כר"ש בגרירה דדבר שאין מתכוון מותר אמנם התם בברכות רצה לשנויי אליבא דכ"ע ובעמ"ס ע"ז ס"ד ע"א הנ"ל קאי להדיא לר' יהודה דס"ל דבר שאין מתכוון אסור ע"כ לא מהני דבר מצוה א"כ מצוה רבה. עיין צל"ח ברכות שם מילא טבא. (חידושי חתם סופר)

אף על גב דבסמוך קאמר ר"א גופא לעולם בהם תעבדו חובה אפ"ה לא הוי קשיא ליה דר"א אדר"א דאיכא למימר דהא דקאמר ר"א חובה לא איירי כלל לענין שיחרור ולעולם דלהכניסן תחת כנפי השכינה טפי עדיף אלא הא דקאמר חובה היינו כשעודנו בעבדות ולאפוקי שאסור למחול לו על השיעבוד משא"כ לשמואל דאמר להדיא כל המשחרר עובר בעשה מקשה שפיר וק"ל. ואפשר דהא דפשיטא לשמואל דקרא איירי אף במשחרר היינו לשיטתו דאף בהפקעת השיעבוד גרידא הו"ל משוחרר כיון שאין רשות לרבו עליו אלא דלפ"ז קשה דהא אנן לא קי"ל כשמואל בהדיא דמפקיר עבדו ואפ"ה בהא דהמשחרר עובר בעשה קי"ל כוותיה וצ"ע. (פני יהושע)

ק. המהרש"א תירץ (שם) - וי"ל בדוחק לבקש עליו רחמים שלא יבא עוד צרה כזו וק"ל.

ת. **כְּלוּ קָל תַּקְיָצִין וְאִין הַדְּבָר תְּלוּי אֵלָא בְּתַשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים.** הכוונה על קצין של 'אַחִישָׁנָה' (ישעיה ס, כב) אבל קץ של 'בְּעֵתָהּ' אינו תלוי בתשובה אלא אפילו אם לא יעשו תשובה נגאלין ולהכי לא מפרשי לפסוקים של שובו בְּנִים (ירמיה ג, כב), וְשׁוּבוּ אֵלַי (מלאכי ג, ז), וּבְשׁוּבָה נִנְחַת (ישעיה ל, טו) בקץ האמיתי של 'בְּעֵתָהּ' דכולי עלמא סברי זה הקץ אינו תלוי בתשובה אלא יהיה אפילו בדור שכולו חייב.

ומה שאמר רבי אליעזר 'אם יִשְׁרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה נְגָאֵלִין, וְאֵם לֹא אֵין נְגָאֵלִין' סבירא ליה שצריך שיעשו כולם תשובה מעליא ולא סגי במקצתם או רובן ורבי יהושע סבירא ליה 'מַעֲמִיד לְקוֹן מְלַךְ שְׂגֻזְרוֹתָיו קְשׁוֹת' ואז היסורין יספיקו במקום תשובה כדי שיהיו נגאלין בגאולה של 'אַחִישָׁנָה'. (בן יהודה שם)

שבעים פנים לתורה, לעיתים תהיה יותר מתשובה אחת

התשובות אינם להלכה למעשה

לעילוי נשמת הרב חפץ בן אסתר זצ"ל

לקבלת העלון במייל נא לפנות לכתובת ramnadlan018@gmail.com

הערות והארות יתקבלו בברכה